

А.І. МОКІЙ, д-р екон. наук, проф.,
провідний науковий співробітник відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»
вул. Козельницька, 4, 79026, Львів, Україна
e-mail: amokiy320@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8455-1421>

В.В. НЕБРАТ, д-р екон. наук, с. н. с., завідувачка відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна

e-mail: Nebrat@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5419-3181>

М.М. КОРОЛЬ, д-р екон. наук, проф.,
професорка ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
вул. Підгірна, 46, 88000, Ужгород, Україна
e-mail: maryna_korol@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4031-0858>

М.І. ФЛЕЙЧУК, д-р екон. наук, проф., професорка кафедри маркетингу
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

вул. Пекарська, 50, 79010, Львів, Україна

e-mail: fleychukm@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0417-9066>

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ОЦІНКИ

24—25 листопада 2022 р. в Навчально-науковому інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулася міжнародна наукова конференція «Трансформаційні процеси в Україні після російсько-української війни: міждисциплінарні оцінки» за участі Академії наук вищої школи України, Української асоціації економістів-міжнародників. Конференція вирізнялася широким представництвом наукової спільноти, органів влади, підприємства: 122 учасники конференції, серед яких 102 науковці, зокрема, два академіки НАН України, 10 академіків АН ВШ України, 34 доктори і 26 кандидатів наук, 28 аспірантів і 22 студенти.

До роботи конференції були залучені провідні вітчизняні й зарубіжні вчені, науковці вищих навчальних закладів, наукових установ України: ДУ

Ц и т у в а н н я: Мокій А.І., Небрат В.В., Король М.М., Флейчук М.І. Трансформаційні процеси в Україні в повоєнний період: міждисциплінарні оцінки. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 74—88.

«Інститут економіки та прогнозування НАН України», Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. Птухи НАН України, Національний інститут стратегічних досліджень, Інститут філософії імені Г. Сковороди НАН України, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Університет Ньюкасла (Велика Британія), Запорізький національний університет, Центральноукраїнський національний технічний університет, Луцький національний технічний університет, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин ім. Б. Гаврилишина Західноукраїнського національного університету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Харківський національний університет ім. В. Каразіна, Національний авіаційний університет, Державний податковий університет, Національний університет «Запорізька політехніка», Запорізький національний університет, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Університет імені Альфреда Нобеля, Львівський національний університет ветеринарної медицини і біотехнологій імені С.З. Гжицького, Міжнародний університет фінансів, Львівська національна академія мистецтв, Національний університет водного господарства та природокористування, Університет митної справи та фінансів, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівський торговельно-економічний університет, Київський університет імені Бориса Грінченка, Київський національний університет будівництва і архітектури, Чернівецький кооперативний фаховий коледж економіки і права, Державний біотехнологічний університет, Національний транспортний університет, Міжнародний європейський університет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, а також представники державних органів управління, експертно-консультативного і підприємницького середовища: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Український інститут дослідження щастя, ТОВ «Гоу Ту-Ю Україна», Запорізька торгово-промислова палата та ін. Учасниками конференції були науковці й фахівці з багатьох міст України: Києва, Вінниці, Дніпра, Житомира, Запоріжжя, Луцька, Львова, Тернополя, Харкова, Хмельницького, Ужгорода, Чернівців.

Метою конференції було визначено наукове обґрунтування теоретичних підходів і конкретних науково-прикладних рекомендацій щодо розв'язання системних проблем, окреслення стратегічних пріоритетів подальшої трансформації суспільства і економіки України в умовах сучасних викликів, зокрема, воєнної агресії РФ. Порядок проведення конференції передбачав доповіді щодо теоретичних і прикладних аспектів трансформаційного процесу в Україні, а також панельні дискусії.

З привітанням до учасників конференції звернувся Президент Академії наук вищої школи України, д-р фіз.-мат. наук, проф. **О.Г. Наконечний**, який наголосив на актуальності розв'язання проблем трансформації соціально-економічної макросистеми держави в умовах посилення невизначеності глобального розвитку, виникнення загроз глобальній і, відповідно, національній безпеці України. Особливої важливості при цьому набуває подальша трансформація соціуму і національної економіки, загострення проблем якої обумовлене російською агресією.

Відкриваючи конференцію, академік АН ВШ України, д-р екон. наук, проф., Президент Української асоціації економістів-міжнародників, керівник навчально-наукового центру «Синтез» Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка **А.С. Філіпенко** у доповіді «Соціальні трансформації: головні компоненти» окреслив чотири головні взаємопов'язані й взаємозалежні компоненти теорії соціальної трансформації — теорію суспільного відтворення, теорію розривів і протиріч відтворення, теорію латентних соціальних змін і теорію трансформаційних стратегій. До ключових проблем трансформаційного процесу в Україні доповідач відносить наслідки війни, необхідність системного аналізу суспільства й економіки в структурному вимірі. Особливого значення, на думку А.С. Філіпенка, набуває врахування внутрішнього потенціалу національної макросистеми включно з історичною спадщиною, ментальністю, інституційною спроможністю, інтелектуальними і природними ресурсами тощо. Необхідним є постійне дослідження зовнішнього до процесу трансформації середовища, яке динамічно змінюється і разом з тим детермінує гео економічне і геостратегічне положення України. Доповідач також наголосив на використанні синергетичного ефекту згуртованості нації, який проявився під час війни, і досвіду післявоєнної трансформації в інших країнах світу для моделювання трансформаційного процесу й обґрунтування стратегічних пріоритетів і засобів їх досягнення.

У доповіді д-ра фіз.-мат. наук, проф., першого віце-президента АН ВШ України **М.В. Стріхи** «Українська наука: виклики війни і можливі відповіді» було проаналізовано людські, інфраструктурні та інші втрати, яких зазнала українська дослідницька система після початку повномасштабного вторгнення РФ, і окреслено головні можливі вектори повоєнної трансформації наукової системи держави. Доповідач наголосив, що всі напрями наукових досліджень сьогодні є затребуваними і важливими: «Усі ці місяці українські вчені активно працювали на перемогу. Вони робили все — від удосконалених пічок-буржуйок до ударних безпілотників, засобів радіоелектронної боротьби і нових кровоспинних препаратів. Особливу місію виконували гуманітарії, на яких лягла надважлива місія деконструкції міфів «руського міра»». Доповідач зупинився на питаннях пріоритизації напрямів досліджень та їх фінансування, необхідності інституційної реструктуризації державного управління в галузі наукової діяльності для забезпечення координації досліджень і каналів підтримки науки в загальнонаціональному масштабі, ролі міжнародного співробітництва для створення сучасної наукової інфраструктури України, важливості єдиної наукової політики. Співвідношення фундаментальної та прикладної науки, ролі дослідницьких університетів і Національної академії наук, інноваційної діяльності й науково-технологічних розробок приватно-підприємницького сектору матимуть вирішальне значення в повоєнній трансформації України. Крім того, «коли Україна нарешті стане членом ЄС, — зауважив М.В. Стріха, — наші вчені автоматично потраплять до розгалуженої складної системи, можливості якої і правила гри в якій вони повинні розуміти вже нині». Тож усвідомлення значення науки суспільством і керівництвом держави необхідне для того, щоб нові, критично потрібні нам високі технології можна було отримувати не лише від західних партнерів.

Академік НАН України, д-р екон. наук, проф., головний науковий співробітник відділу економічної теорії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» **О.Г. Білорус** у доповіді «Глобальний конвергентно-синергетичний співрозвиток та трансформаційна стратегія України» зауважив, що розробка і успішна реалізація довгострокової Національної стратегії відбудови України, посилення системи Національної безпеки і оборони держави, нарощування її національної могутності на основі міжнародної воєнної, фінансової, технологічної та гуманітарної співпраці з країнами-союзницями, інтеграція в системи європейської та євроатлантичної безпеки, залучення наукового співтовариства забезпечать розв'язання проблем національного розвитку і глобального співрозвитку. Для нових незалежних держав перехідного періоду, таких як Україна, є лише один безальтернативний стратегічний курс — поєднання розвитку народного підприємництва з формуванням державних і приватних корпорацій, здатних витримувати глобальну конкуренцію на світових ринках.

Академік АН ВШ України, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри економічної теорії Національного університету «Києво-Могилянська академія» **Ю.М. Бажал** у доповіді «Об'єктивні закони цивілізаційного розвитку як дороговказ політики післявоєнної трансформації економіки України» акцентував на важливості формування соціально-економічної політики післявоєнної трансформації як відновлюваного процесу, який створює передумови майбутнього успішного економічного розвитку України. Доповідач обґрунтував актуальність урахування в програмах повоєнного відродження трьох холістських закономірностей, а саме: положення академіка Вернадського щодо об'єктивного розвитку ноосфери; неошумпетерівського концепту об'єктивної зміни соціально-технологічних парадигм; міждисциплінарних висновків теорії катастроф як науки про складність і роль процесів самоорганізації у подоланні економічних криз. Інтелектуальне відкриття В.І. Вернадського полягає в ототожненні ноосфери саме з науковою діяльністю як формою абсорбції зовнішніх енергетичних потоків. Здобутки цієї теорії пояснюють життєву важливість для розвитку цивілізації у цілому і певних країн зокрема розбудови інституцій генерування науково-технічних знань, оскільки ноосферний розвиток науково-технологічної діяльності відбувається об'єктивно і незворотно, як геологічний процес. Тому в Україні, наголосив Ю.М. Бажал, після війни критично необхідно розвивати, а не «оптимізувати» інститути науки й освіти. Неошумпетерівські здобутки доводять важливість економічної політики, яка акцентує увагу на вирішальній ролі фактора стрибкоподібного еволюційного розвитку нових галузей економіки, утворених на базі науково-технологічних інновацій. Саме такий імператив забезпечує довгострокове стійке економічне зростання країни. Теорія катастроф, яка також називається наукою про складність і самоорганізацію (синергетику), стверджує, що фундаментальні кризи (катастрофи) пов'язані з посиленням складності певних організаційних структур, у тому числі соціально-економічних. Ці процеси в певний момент часу входять у суперечність із механізмом упорядкованості (управління) певної структури. У свою чергу, формування нових структур після колапсу старих найбільш ефективно відбувається, як вважає доповідач, у режимі самоорганізації. Саме в такому форматі сьогодні

в Україні треба вести пошук нових управлінських рішень, а не покладатися на «кризових менеджерів».

Подальша робота конференції за тематичними напрямками відбувалася у вигляді панельних дискусій.

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ «ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ»

У виступах учасників були розглянуті такі актуальні питання: розширення географічного простору і активізація зовнішньоекономічної політики, у тому числі долучення до новостворюваних політико-економічних інтеграційних утворень (Африканська ЗВТ), освоєння регіональних експортних ринків агропродукції і джерел імпорту сировинної продукції, обґрунтування стратегічних цілей і операційних завдань економічної дипломатії на африканському континенті (Надзвичайний і повноважний посол України в Туніській Республіці й Державі Лівія (за сумісництвом), канд. екон. наук **В.А. Хоманець**); регулювання економічної конкуренції на цифрових ринках у контексті адаптації України до нових правил ЄС у цій сфері (PhD, проф. **О.М. Андрійчук** і д-р екон. наук, проф. **В.Г. Андрійчук**); урегулювання міграційних потоків трудових ресурсів в умовах війни на основі формування мережі кваліфікаційних центрів (д-р екон. наук, проф. **Д.А. Антонюк**, бакалаври **І.С. Стрижко** і **В.В. Левада**); обґрунтування пріоритетних напрямів підвищення ефективності експорту в умовах повоєнного відновлення економіки України (д-р екон. наук, проф. **І.Г. Бабець**); визначення ключових особливостей формування міжнародної конкурентоспроможності України в сучасних умовах (д-р екон. наук, проф. **О.М. Лютак**, канд. екон. наук, доц. **О.В. Баула**); окреслення поняття глобальної інклюзивної економіки та її переваг для біженців в умовах російської агресії (д-р екон. наук, проф. **І.Я. Зварич**, канд. екон. наук, доц. **О.Г. Бродовська**); адаптація Енергетичної стратегії України до норм REPowerEU і Енергетичної платформи ЄС (канд. екон. наук, доц. **Л.С. Поліщук**), трансформація міграційної політики України в умовах демографічної кризи (аспірантка **Д.О. Андрюніна**); особливості українсько-китайських торговельно-економічних відносин у контексті позиції КНР у російсько-українській війні (аспірантка **О.А. Посипанко**); вплив глобальних викликів на вітчизняний ІТ-ринок (аспірант **А.К. Ніколаєнко**); обґрунтування першочергових завдань євроорієнтованої зовнішньоекономічної політики України (канд. географ. наук, доц. **Н.А. Казакова**); соціально-економічні наслідки міграційних процесів в Україні в умовах російської воєнної агресії (магістр **Д.М. Яцура**).

Учасники дискусії дійшли узгодженої позиції щодо необхідності відновлення системи інститутів наукового супроводу державної політики, ліквідація яких за період незалежності зумовлює дисфункції держави в усіх сферах і на всіх рівнях управління. Зокрема, у галузі зовнішньоекономічної політики необхідним є створення інституцій дослідження проблем безпеки глобального середовища і місця України в ньому. З огляду на реальні організаційно-інституціональні й фінансові перешкоди повноцінному відновленню інститутів академічних досліджень у цій сфері, доцільним є створен-

ня в Навчально-науковому інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міжвідомчого центру планування і координації наукових досліджень проблем безпеки глобального середовища.

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ «РЕАЛЬНА ЕКОНОМІКА»

У виступах, під час їх обговорення і в коментарях учасники висвітлили актуальні проблеми розвитку національної економіки. Одним з таких є питання макроекономічних критеріїв валютно-фінансової конвергенції як «реперних» точок післявоєнної розбудови України (д-р екон. наук, проф. **А.О. Задоя**). Доповідач наголосив, що прискорення руху України до вступу в ЄС актуалізує проблему формування фінансової системи, яка буде сумісною з європейською. І хоча макроекономічні критерії валютно-фінансової конвергенції використовуються для визначення ступеня готовності країни до вступу в Єврозону, з одного боку, саме ці показники можуть слугувати певними орієнтирами для розбудови післявоєнної моделі, а з іншого — саме вони є об'єктом контролю з боку Європейського центрального банку по відношенню до всіх членів ЄС.

Першочергове завдання полягає у виробленні концептуальних засад стратегування трансформаційних процесів в Україні (д-р екон. наук, проф. **А.І. Мокій**, д-р екон. наук, проф. **М.І. Флейчук**, д-р екон. наук, проф. **О.І. Іляш**, д-р екон. наук, доц. **О.І. Дацко**). Науковці вважають, що, з огляду на широкомасштабну агресію РФ та інші виклики глобального середовища, а також критичну важливість посилення національної безпеки в процесі докорінної зміни світового порядку, трансформаційні процеси необхідно здійснювати невід'ємно від процесу формування макромоделі обмеженого соціально-економічного зростання з урахуванням інтересів майбутніх поколінь. Отже, ідеться про стратегію розвитку нашої держави щонайменше на 50 років — період життєдіяльності двох поколінь громадян.

У центрі дискусії також були виступи, присвячені забезпеченню технологічного розвитку ВПК України з використанням переваг міжнародного співробітництва (д-р екон. наук, проф. **І.Г. Ханін**, д-р екон. наук, доц. **М.В. Поляков**, канд. техн. наук, доц. **Г.Я. Шевченко**, д-р екон. наук, проф. **В.С. Білозубенко**). Науковці наголосили, що російсько-українська війна 2014—2022 рр. показала слабкість вітчизняного ВПК, який був успадкований від СРСР і не модернізувався протягом усіх років незалежності. У подальшому необхідно здійснити швидке відновлення і повне реформування ВПК на новій технологічній базі. Підвищення рівня воєнних технологій має відповідати сучасній парадигмі ведення війни, коли головним ресурсом виступають не люди, а сучасні високі технології, що охоплюють усі етапи підготовки і ведення бойових дій. Були розглянуті важливі аспекти розбудови інформаційної компоненти продуктивної спроможності України в процесі трансформації з наголосом, що сучасні, у тому числі й російсько-українська, війни — це війни електроніки, цифрових технологій і технічного забезпечення, де інформація обробляється в режимі реального часу, з доповненням основних факторів продуктивної спроможності індексом якості інформації, який ураху-

вус її актуальність, обсяг, цінність, повноту, надійність і швидкість обробки за допомогою ІКТ (д-р екон. наук, проф. **А.І. Мокій**, канд. екон. наук, доц. **Л.В. Ноздріна**, аспірант **А.І. Павлишин**).

Основні напрями відбудови економіки України, першочергові заходи з реалізації плану її економічного відновлення й розвитку розглянуто у виступі д-ра екон. наук, проф. **Н.В. Ушенко** і канд. екон. наук, доц. **Б.Е. Головаша**. Науковці запропонували в процесі трансформації керуватися такими орієнтирами, як: перехід до використання моделі циркулярної економіки; розвиток технологій подвійного призначення; орієнтація на експортну модель зростання економіки; продовження програми переходу на чисті енергоресурси; подальша діджиталізація суспільства і бізнесу; розвиток мережі спеціальних економічних зон і технопарків, малого і середнього бізнесу.

Пріоритети державної регіональної політики в умовах відбудови економіки розкрила д-р екон. наук, проф. **С.Л. Шульц**, яка зазначила, що в повоєнний період державна регіональна політика відіграватиме важливу роль у відбудові українських регіонів і територій, постраждалих від воєнної агресії, з двох причин. Через воєнну агресію РФ знищено економіку окупованих територій і втрачено економічний потенціал прифронтових і тилкових регіонів, а також відбулася масштабна міграція населення. У сукупності все це призведе до поглиблення міжрегіональних і внутрішньорегіональних диспропорцій, загострить проблему відновлення регіонів і територій. При проведенні активних євроінтеграційних реформ необхідно вдосконалити систему державної підтримки регіонального розвитку й адаптувати її до європейських стандартів. Ідеться, насамперед, про імплементацію цільових імперативів політики згуртованості ЄС, яка є ідеологічним вектором його регіональної політики, і розбудову інструментів її реалізації в Україні.

На імплементації європейських принципів корпоративного управління в процесі трансформації споживчої кооперації України зупинився у своєму виступі канд. екон. наук, доц. **С.А. Кошкарів**. Ризики стійкості промисловості України розглянула д-р екон. наук **О.В. Собкевич**. До таких науковиця зарахувала тенденції монополізації, вимивання дрібних підприємств, припинення роботи або значне зниження обсягів виробництва продукції, важливої для потреб галузей промисловості, погіршення фінансового становища через втрату ринків збуту і посилення тиску з боку імпорту. Нею визначено такі напрями забезпечення стійкості й адаптивності промисловості до функціонування в умовах війни:

- формування пакета інвестиційних проєктів, що можуть бути реалізовані із залученням коштів іноземних інвесторів (у тому числі в межах втілення плану з відновлення України Rebuild Ukraine) у постраждалих регіонах, насамперед, проєктів, які відповідають європейській промисловій політиці й спрямовані на підвищення енергоефективності, упровадження принципів сталого розвитку, підходів циркулярної економіки, ресурсоефективного і чистого виробництва тощо;
- розбудова промисловості з урахуванням принципів «зеленої» економіки, що передбачає відновлення зруйнованих підприємств з вищими рівнями продуктивності праці, енергоефективності й кліматичної нейтральності, більшим обсягом виробленої продукції;

- реалізація проектів смарт-спеціалізації у промисловості із забезпеченням використання саме цього підходу кожним регіоном згідно з методикою ЄС, приєднання всіх регіонів України до Європейської платформи смарт-спеціалізації (S3 Platform) з метою відкриття їм доступу до її інструментів.

Актуальність запровадження засад солідаризму в традиціях українського підприємництва аргументувала у своєму виступі канд. екон. наук, с. н. с. **О.М. Кудласевич**. Як свідчить історія, джерелами солідаризму стали вітчизняні традиції кооперації і соціально відповідальної діяльності представників українського підприємництва, що виявилися вже в середині XIX ст., зокрема, історичний досвід розбудови соціальної інфраструктури на підприємствах цукрової галузі.

Умови регулювання і потенціал розвитку інвестиційної діяльності аграрного виробництва України були розкриті канд. екон. наук **Л.В. Шовкун** і канд. екон. наук **М.С. Пономарьовою**. Цифрова торгівля як вектор відбудови економіки України розглянута у виступі канд. екон. наук **І.О. Шевченко**. Науковиця наголосила на посиленні важливості цифрової торгівлі, про що йдеться в повідомленні ЄС про торговельну політику «Відкрита, стійка і наполеглива торговельна політика», опублікованому у 2021 р. Згідно з цим документом, торговельна політика відіграватиме важливу роль у досягненні цілей ЄС, пов'язаних з цифровим переходом.

Результатом панельної дискусії стали такі узгоджені положення і пропозиції:

- трансформацію суспільства й економіки в рамках стратегії соціально-економічного розвитку України необхідно реалізовувати з усвідомленням того, що майбутні покоління житимуть в умовах постійної загрози нападу з боку РФ або субутворень на території країни-агресорки;

- в умовах війни в нарощуванні продуктивної спроможності нації слід спиратися на опосередковані фактори продуктивності, зокрема, на самооцінку, участь у громадських і національних справах, міжособистісний довіру;

- технологічний розвиток залишається головним завданням у модернізації ВПК і ЗСУ;

- підвищення ефективності державної регіональної політики в перспективі потребуватиме: адаптації регіональних програм до запропонованої типології функціональних територій; коригування Державної стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегій на 2021—2027 роки; посилення зв'язку між стратегічним і бюджетним плануванням; розроблення і запровадження нового механізму бюджетного вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів; внесення змін у механізм розподілу і використання коштів Державного фонду регіонального розвитку;

- впровадження міжнародних стандартів корпоративного управління в багаторівневій системі споживчої кооперації повністю відповідає нагальним потребам і створює можливість кооперування населення як на традиційних умовах, так і на його нових засадах у споживчих товариствах;

- соціально-історичні й ментальні особливості зумовлюють можливість альтернативної моделі трансформації сучасної економічної системи України в напрямі побудови солідарної економіки, зокрема, у контексті сучасної повоєнної відбудови України; втілення в життя принципів економіч-

ного і соціального солідаризму, які стануть продовженням національних традицій;

- без формування базових умов реалізації інвестиційного процесу всі спроби поживати його за допомогою заходів цілеспрямованого регулювання інвестиційних потоків, до яких відносяться пряме фінансування інвестиційних проєктів, надання державних гарантій, пільгових кредитів та інші заходи, будуть неефективними. Натомість доцільним є формування в постраждалих регіонах із залученням коштів іноземних інвесторів пакета інвестиційних проєктів, які відповідатимуть європейській промисловій політиці, будуть спрямовані на підвищення енергоефективності, упровадження принципів сталого розвитку, підходів циркулярної економіки, ресурсоефективного і чистого виробництва тощо;

- позитивними перспективами впровадження політики «Індустрія 5.0» для України є: усунення бар'єрів для цифрової торгівлі; підтримка українського бізнесу шляхом упровадження цифрових технологій; забезпечення інклюзивності, кібербезпеки, інновацій щодо роботи з даними, цифрової ідентичності, логістики та інших векторів цифрової економіки, які забезпечать розвиток цифрової торгівлі й створять сприятливі умови для відбудови економіки України;

- імперативами національної відбудови є врахування принципів «зеленої» економіки при відновленні зруйнованих підприємств з вищими рівнями продуктивності праці, енергоефективності й кліматичної нейтральності, більшим обсягом виробленої продукції; реалізація проєктів смарт-спеціалізації у промисловості регіонів згідно з методикою ЄС, приєднання всіх регіонів України до Європейської платформи смарт-спеціалізації (S3 Platform) з метою доступу до її інструментів;

- досягнення макроекономічних цілей, зокрема зростання обсягів ВВП на одну особу під час повоєнного відновлення, потребує значного збільшення складності економіки, насамперед, через відбудову електронної промисловості, у тому числі напівпровідникової галузі, у межах реалізації конкурентної безпекоорієнтованої політики розвитку воєнно-економічного сектору. Для відбудови напівпровідникової галузі, формування її експортного потенціалу в першу чергу необхідно забезпечити якісно нові конкурентні переваги вітчизняного напівпровідникового кремнію над продукцією іноземних виробників, тобто вирішення науково-економічного і технологічного завдання виробництва і пропонування на внутрішньому і зовнішніх ринках продукції з унікальними або не значно поширеними властивостями за прийнятними цінами, інтегрування в ланцюжки створення вартості як базис стратегії освоєння сегментів high-tech ринків (наприклад, ринку кремнію з підвищеною радіаційною стійкістю), що виникають у процесі індустріалізації країн без розвинутої промисловості напівпровідникових матеріалів і дискретних приладів.

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ «ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ УКРАЇНИ»

У процесі обговорення розкрито низку системних проблем, що сформувалися в національній економіці й від вирішення яких залежать перспективи повоєнної відбудови і розвитку нашої держави. У виступах учасників було наголошено на зорієнтованості на отримання надприбутків невеликою групою привілейованих прошарків населення, значній нерівності в розподілі доходів, феномені «дешевої економіки», необхідності побудови сильних національних інститутів забезпечення добробуту всього суспільства; переході від міжгалузевої моделі зовнішньої торгівлі до внутрішньогалузевої на основі динамічних інвестицій у реіндустріалізацію; формуванні моделі «дорогої економіки» європейського типу (канд. екон. наук, доц. **Ю.І. Біленко**); засадничих принципах «нової економічної політики», до яких віднесено: «революцію в головах», визнання необхідності повної системної трансформації архітектури політичної, технологічної, економічної, соціальної, культурологічної структури України на засадах постмодернізму і революцій 4.0, 5.0; визначенні перспективної конструктивної стратегічної парадигми орієнтації бізнесу, владних структур усіх рівнів, праці на випереджальний розвиток (д-р екон. наук, проф. **Ю.К. Зайцев**). Було окреслено основні пріоритети і засоби інноваційно-структурної трансформації національної економіки (д-р географ. наук, проф. **С.М. Писаренко**); напрями трансформації грошово-кредитної та банківської системи як засаднича умова щастяорієнтованої економіки післявоєнної України (**Р.П. Пурій**, канд. філос. наук, доц. **У.І. Луц-Пурій**); економічні перспективи інтеграції України в Європейський Союз в умовах зовнішніх викликів (д-р екон. наук, проф. **Т.В. Орехова**, PhD, ст. викладач **М.О. Орехов**). Акцентовано увагу на важливості усвідомлення об'єктивних суперечностей України з країнами — членами ЄС і необхідності координативної трансформаційних процесів із змінами в європейському середовищі (канд. екон. наук, доц. **В.А. Шинкар**, канд. філол. наук, доц. **С.М. Рошко**).

У ході дискусії учасники дійшли спільної позиції з питань стратегування соціально-економічного розвитку України, а саме:

- безумовне врахування імперативного характеру негативного впливу внутрішньосистемного чинника ексклюзивного регулювання економіки, або «кланового капіталізму», на збереження і розвиток продуктивної спроможності національної економіки, її галузей, сфер, секторів, регіонів;
- дотримання критеріальних обмежень економічної, енергетичної, демографічної, продовольчої, науково-технологічної, інформаційної безпеки на всіх етапах і рівнях ієрархії розробки й реалізації стратегій соціально-економічного розвитку;
- реалізація міжнародної ініціативи стрімкого відновлення і розвитку України через інновації і цифровізацію Digital4Freedom із залученням провідних технологічних вітчизняних і світових компаній (Microsoft, Rakuten, Apple, Amazon, Google, IBM, Palantir, Mastercard, Visa та ін.), що істотно посилить цифрові спроможності України в регіональному вимірі;
- визнання раціонально доцільним активно-агресивного і конкурентного характеру державної політики і засобів захисту, розвитку і використання факторів продуктивної спроможності в межах виконання таких першочер-

гових завдань регіональних стратегій, модифікованих до умов воєнного стану і післявоєнного відновлення, як:

ідентифікація і збереження існуючого факторного потенціалу продуктивної спроможності;

аналіз санкційної політики проти агресора та її впливу на регіональний розвиток;

створення регіональних сегментів фінансового ринку України для управління фінансовими ресурсами відновлення економіки, наданими країнами-партнерами і мегарегіональними економічними утвореннями;

- ініціювання розробки й реалізації регіональних і міжрегіональних програм залучення коштів від країн-донорів для побудови інноваційно-технологічних і наукових центрів з використанням для мобілізації ресурсів цифрових технологій, у тому числі криптовалюти, через упорядкування обігу віртуальних активів;

- генерування, продукування і впровадження соціальних інновацій для економічного відновлення регіонів через: цілеспрямовану релокацію фактора людського капіталу, в тому числі інтелектуального, продуктивної спроможності прифронтових регіонів у тиллові регіони і малі міста, а також у регіони сусідніх країн — членів НАТО для залучення технологічних інвестицій, імпорту технологій у виробництво товарів воєнного призначення і подвійного використання.

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ «КУЛЬТУРНІ Й РЕЛІГІЙНО-ДУХОВНІ ЧИННИКИ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ»

У рамках цієї дискусії виявлено проблемні аспекти формування єдиного культурно-духовного простору в Україні. У виступах д-ра політ. наук, проф. **М.М. Палінчак**, д-ра філос. наук, проф. **В.В. Шевченко**, канд. екон. наук, доц. **І.П. Ольшевської**, канд. філос. наук **В.В. Токман** були порушені гострі питання життя релігійних громад після повномасштабної агресії РФ і перспективи створення єдиної Православної Церкви в Україні.

У результаті обговорення питань трансформації українського духовного простору під впливом повномасштабного російського вторгнення, а також дискусії щодо ролі історико-культурних чинників у повоєнному відновленні учасники виробили спільну позицію щодо таких узагальнень і рекомендацій:

- потрібна наполеглива просвітницька робота на всіх державних рівнях з ясним усвідомленням того, що те, що нині відбувається в Україні й так жахає своєю люття, цинізмом і варварством, являє собою багатовікову практику РФ у різних державних модусах її існування — Великого князівства Московського, Московського царства, Російської імперії, СРСР і нинішньої РФ;

- духовна консолідація й міжконфесійна толерантність є взаємообумовленими і взаємодоповнюючими чинниками перемоги України як у збройному протистоянні з агресором, так і в гібридній війні «руського міра» проти української традиційної духовної культури та ідентичності;

- подолання стереотипів, накиннутих російсько-радянською пропагандою та імперською історіографією, є умовою відновлення історичної пам'яті як основи суспільної свідомості й громадянської дії;
- розвиток національної освіти, культури і науки, усамостійнення Церкви — це такі самі складові Української державності, як політичний і економічний суверенітет, національна безпека і захист територіальної цілісності.

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ «ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ»

На основі міждисциплінарного підходу до аналізу ретроспективи і перспективи трансформаційних процесів у економіках інших країн були висвітлені такі проблеми: трансформація аграрної сфери в післявоєнний період (д-р екон. наук **Я.В. Белінська**); зміна економічних передумов політики миротворення в процесі подолання наслідків гібридних і збройних конфліктів (д-р екон. наук, проф. **А.І. Мокій**, д-р екон. наук, проф. **О.І. Ляш**); інституціоналізація системи зміцнення економічної безпеки України в умовах війни і повоєнного відновлення (д-р екон. наук, проф. **З.С. Варналій**); відновлення економічного розвитку в умовах війни і післявоєнного періоду у сфері цифровізації (д-р екон. наук, проф. **Б.-Д.І. Олійник**); посилення ролі креативних індустрій у повоєнному відновленні економіки України (д-р екон. наук, доц. **К.І. Антонюк**, магістр **Н.Ю. Моніна**); розроблення і реалізація концепції «зеленого» повоєнного відновлення України (д-р екон. наук, проф. **Р.Є. Зварич**); зміцнення позицій України в глобальній економіці (д-р екон. наук, доц. **Т.С. Яровенко**).

Учасники дискусії виходили з того, що для України вкрай важливо саме сьогодні, коли війна ще триває, виробити власний план дій і механізми його реалізації для відновлення та подальшого досягнення нової якості й структури національної економіки, рівня її міжнародної конкурентоспроможності. З огляду на це, набувають актуальності вивчення і переосмислення історичного досвіду країн, які пройшли шлях відбудови і реінтеграції після війни й збройних конфліктів на своїй території, узагальнення позитивних і негативних аспектів цього досвіду в частині захисту національних інтересів і реалізації власних пріоритетів у залученні й використанні зовнішньої допомоги.

Історико-економічний аналіз міжнародного досвіду повоєнного відновлення економіки і соціогуманітарного простору був представлений у виступах науковців відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» у таких аспектах: доцільність і основні напрями використання міжнародного історичного досвіду для успішного повоєнного відновлення України (д-р екон. наук, с. н. с. **В.В. Небрат**); чинники успіху реконструкції економіки Німеччини після Другої світової війни (д-р екон. наук, проф. **Н.А. Супрун**); позитивний досвід Держави Ізраїль щодо інноваційно-технологічної трансформації експорту (канд. екон. наук, доц. **Т.Л. Боднарчук**); «Італійське економічне диво»: орієнтири для України (канд. екон. наук **Л.В. Дідківська**); роль науки в повоєнній відбудові Норвегії (канд. екон. наук **О.П. Курбет**); повоєнний досвід Франції щодо регуляторних механізмів розвитку високотехнологічних галузей виробництва (канд. екон. наук **Т.О. Сливка**); досвід повоєнного відновлення європейської економіки

щодо напрямів і обсягів зовнішньої фінансової допомоги (канд. екон. наук **О.В. Корніяка**); інструменти фінансування повоєнної відбудови Хорватії (канд. екон. наук **Н.О. Горін**).

У результаті дискусії учасники виробили спільну позицію щодо низки ключових положень, узагальнень і рекомендацій.

Відновлення економічного розвитку в умовах війни й післявоєнного періоду має базуватися на основі досягнутого суспільного консенсусу щодо візії майбутньої моделі економіки України, шляхів і механізмів її втілення. Провідна роль у цьому має належати академічній науці. Як показує досвід повоєнної відбудови Європи у другій половині 1940-х — на початку 1950-х років, передумовою «економічного дива» в Німеччині, Італії, Франції була синергія внутрішньої соціальної консолідації, мобілізації економічних ресурсів країн і зовнішньої підтримки за «планом Маршалла».

Повоєнна відбудова України має бути спрямована не просто на відновлення довоєнної структури та інфраструктури економіки, а на її докорінну структурно-технологічну модернізацію для якнайповнішої реалізації економічного, природного, людського потенціалів і конкурентних переваг національного господарства. Зокрема, розроблення і реалізація концепції «зеленого» повоєнного відновлення України мають забезпечити відповідність у вирішенні соціальних і економічних завдань, оптимізацію використання обмежених ресурсів і наближення до євроінтеграційних вимог. Цифрова трансформація повинна слугувати базою для відновлення і ефективного проведення виробничо-технологічних, розподільчо-логістичних, організаційно-управлінських процесів і вдосконалення соціогуманітарної сфери.

Відновлення зруйнованого війною життєвого простору передбачає розроблення механізмів утилізації знищених об'єктів цивільної та виробничої інфраструктур, розмінування і відповідальну рекультивацию земель, забруднених унаслідок воєнних дій. Трансформація аграрної сфери в період війни і повоєнного відновлення має спрямовуватися на подолання сформованої структури сільського господарства, що характеризується високим рівнем концентрації земель і ринкової влади в руках агрохолдингів, орієнтованих на експорт аграрної сировини. План відбудови України повинен включати селянські та фермерські господарства як рівноправну складову продовольчої системи України, основу національної продовольчої безпеки, базис націотворчого сільського розвитку і запоруку стійкості демократичного устрою держави.

Успішні практики підтверджують необхідність поєднання повоєнної відбудови промислового потенціалу, виробничої та соціальної інфраструктур з вирішенням завдань інституційного розвитку. В умовах війни і повоєнного відновлення України життєво необхідними є: зміцнення інституційної структури економічної безпеки; формування системи управління повоєнним відновленням, зокрема, узгодження стратегій і діяльності національних і міжнародних інституцій; розбудова інститутів громадянського суспільства і реалізація економічного потенціалу національних традицій господарської кооперації, місцевого самоврядування, соціально відповідального підприємництва.

Історична траєкторія національного господарського і соціально-політичного розвитку, а також міжнародний досвід підтверджують доцільність імплементації в Україні таких заходів державної політики повоєнного відновлення:

- «перезавантаження» політичної системи й економічної моделі розвитку на засадах зміцнення демократії, у тому числі економічної; підвищення ефективності правової системи і прозорості в державному управлінні, посилення відповідальності за прийняття управлінських рішень;
- запровадження системи стратегічного планування, що базуватиметься на визначенні пріоритетів, механізмів і засобів реалізації, передбачатиме жорсткий контроль за виконанням, матиме обґрунтування із залученням технократів, представників великого бізнесу (виконавців), науковців (експертів), міжнародних донорів; міститиме розбивку за напрямками і строками, а також узгодження складових (горизонтальне) і рівнів (вертикальне), ресурсне та інституційне забезпечення;
- демонополізація ринку і створення сприятливого екосередовища для розвитку бізнесу, що передбачатиме як антимонопольні заходи, так і дерегуляцію бізнес-процесів; протекціонізм розвитку галузей — драйверів економічного зростання і місцевого виробництва;
- запровадження структурної політики, орієнтованої на підтримку експортоорієнтованого виробництва продукції кінцевого споживання з високою доданою вартістю; створення системи запобіжників від потенційного ризику монокультурного розвитку, консервації аграрно-сировинного типу господарювання і, відповідно, геополітичного й гео економічного узалежнення країни;
- залучення міжнародних управлінських структур до прийняття рішень і контролю за розподілом і використанням коштів зовнішньої допомоги на засадах розподілу повноважень з державними органами управління відновлення економіки України і збереження суб'єктності держави в прийнятті рішень щодо пріоритизації проектів відновлення;
- поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування відбудови і поетапність їх залучення; задіяння великого бізнесу (національних корпорацій) у реалізацію планів відбудови;
- сприяння розвитку дрібних селянських і фермерських господарств (у тому числі спілок фермерів і кооперативів) для зміцнення продовольчої безпеки на локальному рівні, розбудови коротких агропродовольчих ланцюгів;
- поєднання завдань відбудови із завданнями євроінтеграції, зокрема: інтеграція в міжнародні потоки товарів і капіталів, переорієнтація векторів зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням нових реалій;
- фінансування науки як основи становлення і розвитку економіки знань, залучення наукових інституцій до розроблення стратегії та планів відбудови.

Надійшла 05.01.2023

Anatoliy Mokiy, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Leading Research Fellow of the Department of Regional Economic Policy
Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine
4, Kozelnytska St., Lviv, 79026, Ukraine

Viktoriia Nebrat, Dr. Sci. (Econ.), Senior Research Fellow,
Head of the Department of Economic History
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

Maryna Korol, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Professor at Uzhhorod National University
46, Pidhirna St., Uzhhorod, 88000, Ukraine

Mariya Fleychuk, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Professor of the Department of Marketing
Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv
50, Pekarska St., Lviv, 79010, Ukraine

TRANSFORMATION PROCESSES IN UKRAINE IN POST-WAR PERIOD: INTERDISCIPLINARY ESTIMATES

The discussed issues and the main results of the international scientific conference «Transformation processes in Ukraine after the Russian-Ukrainian war: interdisciplinary estimates», which took place on November 24-25, 2022 in Kyiv (using Zoom platform), are presented. The organizers of the event were the all-Ukrainian public organization Ukrainian Association of International Economics, the Higher School Academy of Sciences of Ukraine, the educational and scientific center Synthesis of the Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv. The participants were the representatives of academic science, leading universities of Ukraine, authorities, businesses, non-governmental organizations, and young scientists.

The purpose of the conference was scientific substantiation of theoretical approaches and practical recommendations regarding the transformation of Ukraine's society and economy during post-war reconstruction. The discussion covered following thematic blocks: real economy and economic model of Ukraine; foreign economic policy of Ukraine; cultural, religious and spiritual factors of transformation process; foreign post-war recovery experience and directions of its implementation.

The outcome of the conference was the development of a number of fundamental postulates that reveal the nature and factors of solving the systemic problems of Ukrainian economy, outline strategic priorities for the further transformation of the national socio-economic space. Based on interdisciplinary analysis, practical recommendations were drawn up to ensure the success of the post-war reconstruction policy for Ukrainian economy.

Received on January 05, 2023